

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na temelju članka V stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 1. do 7. srpnja 2003. godine, donijelo je

ODLUKU

I

Graditeljska cjelina Nekropola sa stećcima Trzan i turbeta u Večićima, Kotor-Varoš proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik nalazi se na lokaciji određenoj kao k.č. broj 21, 84, 98/3, 100, 104/2, 105/2, 849, 857, 870, 877/1, 877/2 k.o Večići, općina Kotor-Varoš, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika ustanovljene u skladu sa Aneksom 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 9/02).

II

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, znanstvene, tehničke, administrativne i financijske mjere za zaštitu, konzervaciju, rehabilitaciju i prezentaciju nacionalnoga spomenika.

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati sredstva za izradbu i provedbu potrebne tehničke dokumentacije za rehabilitaciju nacionalnoga spomenika.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo) utvrditi će tehničke uvjete i osigurati financijska sredstva za izradbu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnoga spomenika utvrđuje se:

I zona zaštite koja obuhvaća k.č. br. 21, 84, 98/3, 100, 104/2, 105/2, 849, 857, 870, 877/1, 877/2,

U sklopu ove zone utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteno izvođenje isključivo konzervatorsko-restauratorskih radova, uz odobren projekt od strane ministarstva nadležnoga za prostorno uređenje u Republici Srpskoj i stručni nadzor službe zaštite naslijeđa na razini Republike Srpske ,

- zabrana odlaganja svih vrsta otpada,
- zabrana poljoprivrednih radova,
- zabrana obavljanja svih radova na infrastrukturi osim u iznimnim slučajevima uz odobrenje nadležnoga ministarstava i stručni nadzor nadležne službe zaštite,
- zabrana izgradnje objekata čija djelatnost može dovesti do oštećenja nacionalnoga spomenika.

II zona zaštite obuhvaća radijus od 100 m od I zone zaštite. U sklopu ove zone utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopuštena je samo izgradnja objekata maksimalnoga gabarita 10x12 m i maksimalne visine 6,50 m do krovnog vijenca, odnosno katnosti P+1,
- zabrana odlaganja svih vrsta otpada,
- zabrana izgradnje industrijskih objekata,
- zabrana lociranja potencijalnih zagađivača okoliša,
- zabrana izgradnje postrojenja za eksploatiranje prirodnih resursa.

Vlada Republike Srpske dužna je posebno osigurati izradbu elaborata za zaštitu nekropole sa stećcima Trzan, kao i elaborata za zaštitu turbeta u Večićima i njihove prezentacije.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski spisi koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svatko će se, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe suzdržati od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI

Ova će se odluka dostaviti Vladi Republike Srpske, ministarstvu nadležnome za prostorno uređenje u Republici Srpskoj, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na razini Republike Srpske, općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u toč. II - V ove odluke i nadležnome općinskome sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni je dio ove odluke obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim osobama u prostorijama i na web stranici Povjerenstva (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članku V, stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Povjerenstva su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH» i «Službenom glasniku Republike Srpske».

Ovu je odluku Komisija donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedateljka Povjerenstva

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 08.2 -6-555 /03-1
2. srpnja 2003. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na temelju Zakona o provedbi odluka Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljenog prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, članka 2. stavka 1. "nacionalni spomenik" je dobro koje je Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika proglasilo nacionalnim spomenikom sukladno čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Povjerenstvo ne donese konačnu odluku o njihovome statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Medžlis IZ Banje Luka 09. srpnja 2002. godine podnio je peticiju za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom. Sukladno odredbama Zakona, a na temelju članka V, stavak 4. Aneksa 8. i članka 35 Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, Povjerenstvo je pristupilo provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (prepis posjedovnog lista, Općina Kotor-Varoš, sa kopijom katastarskog plana),
- podatke o dosadašnjoj zakonskoj zaštiti dobra, podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis i fotografije, podatke o oštećenjima tijekom rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- povijesnu, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korišćenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na temelju uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o lokalitetu

Lokacija

Večići se nalaze oko 10 km jugoistočno od Kotor-Varoši na jugoistočnom rubu Velikog polja. Veliko polje predstavlja zaravan između Osmače i Čemernice na zapadu i Uzlomca i Borje na istoku. Kroz njega, jednim dijelom tijeka teče rijeka Vrbanja. Takvim položajem Veliko polje je oduvijek bilo pogodno za komunikaciju Banja Luka-Doboj.

Nekropola sa stećcima se nalazi na brežuljku Trzan, odnosno lokalitetu Crkvište. Ukupno postoje tri turbeta. Prvo turbe nalazi se na brežuljku Trzan, točnije sa južne strane istoimene nekropole sa stećcima, na udaljenosti od 17,70 m od najjužnije lociranog stećka. Drugo turbe se nalazi istočno od prvog, uz samu rijeku Cvrčku, na udaljenosti od nekih 150 m zračne linije, dok se treće turbe nalazi u centru sela Večići, na parceli zvanoj Pojputje, na privatnom zemljištu Nuhanović Smaila, u Večićima, općina Kotor-Varoš, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Povijesni podaci

U istom arealu između Kotor-Varoši i Večića nalazi se srednjovjekovni grad Kotor, malo uvučen u brda, blizu doline Vrbanje i puta. S obzirom na takav položaj, relativnu blizinu srednjovjekovnog grada Kotora, te jedinu veću nekropolu sa stećcima na opisanom području, toponimiju i kasnije kultne građevine iz osmanskog perioda, izdvajaju naselje u Večićima kao staro srednjovjekovno naselje i kultno mjesto od davnina. Podaci prikupljeni u periodu od 60-

70-tih godina prošlog stoljeća navode broj od 80 stećaka na Glavici, na lokalitetu Trzan u Večićima (*Bešlagić, 1971., 108*). Pri najnovijem obilasku terena konstatirano je 54 stećka, a nije isključeno da se još koji nalazi u okolnim jako zaraslim živicama. Ovo je jedina veća nekropola evidentirana na teritoriji općine Kotor-Varoš.

Zanimljiva je toponimija i smještaj cijelog kompleksa. Na vrhu, na zaravni Glavice, nalaze se tri turbeta i nova džamija. Sjeverno od njih, spušta se padina na kojoj su razasuti stećci. Cijeli lokalitet nosi ime Trzan, a jedna od parcela zove se Crkvina. Kompleks završava na sjevernom dnu padine mezarjem.

Toponim Trzan (Trzna) je staroslavenskog porijekla. Etnolozi i povjesničari su ustvrdili da se obično radi o zajedničkom seoskom zemljištu, u naselju (selu) ili pored njega. Redovito je pod travom, a kao apelativ znači ledina ili njiva pod ugarom. Trzna je označena kao mjesto društveno-političkog života okolnog stanovništva, tj. odgovara trgu u varošima. Uobičajeno je da se u izravnoj blizini Trzne u Bosni i Hercegovini nalaze nekropole sa stećcima ili nišana i da se ovaj toponim također u Bosni vezuje za kult mrtvih (*Skarić, 1928., 127; Filipović, 1965., 178-180; Hadžijahić, 1973., 294*). Toponim Crkvina vezuje se za mjesta gdje su nekada bile crkve ili groblja iz antičkog i srednjovjekovnog perioda. Očito je da se u Večićima radi o kontinuitetu "svetog mjesta".

Nema podataka kada su turbeta u Večićima podignuta. Sačuvano je narodno predanje po kome turbeta pripadaju trojici braće koji su se borili u vojsci Otomanske imperije i poginuli u bici kod Kotor-Varoši (XVI stoljeće). Narodno predanje govori o onim koji počivaju u turbetima kao o *dobrima*¹. Vjerojatno se radilo o dervišima, s obzirom na predaju koja je česta u Bosni i Hercegovini (poput one za šehida koji je sahranjen u turbetu koje se nalazi u blizini Vranduka, odnosno u Ključu). Legenda kaže da su svoje glave, nakon pogibije, nosili pod mišicama i gdje su pali tu su i ukopani i podignuta su im turbeta.

Dosadašnja zakonska zaštita

Lokalitet nekropole sa stećcima i turbetima u Večićima ranije nije bio stavljen pod zaštitu, niti je bio evidentiran kao spomenik kulture.

2. Opis spomenika

Nekropola sa stećcima

Stećci su razasuti u dužini 240 m, spuštajući se od glavnog turbeta ka dolini, tj. od juga ka sjeveru. Na južnoj polovini izdvajaju se dvije manje grupe stećaka, a najveći broj stećaka proteže se na terasastoj zaravni na sjevernom kraju lokaliteta. Oko 18 m sjeverno od turbeta br. 1 nalazi se grupa od 6 stećaka (turbeta evidentirana u Prilogu, br.1-6). Dvadesetak metara sjevernije, niz padinu, nalazi se druga manja skupina stećaka (Prilog, br.7-13). Lokalitet je presječen pristupnim putom ka kući između parcela br. 857 i 861. Sjeverno od kuće i puta proteže se glavnina nekropole na relativno ravnoj terasi (Prilog, br.14 – 52).

Orijentacija stećaka je prilagođena terenu. Na padinama je osnovni pravac jug-sjever, a na zaravni zapad-istok. Postavljeni su u nizovima, ali se prema rasporedu nekoliko manjih izdvojenih skupina može pretpostaviti o grupiranju grobova u vjerojatno obiteljske skupine unutar roda ili seoske općine, u ovisnosti kome je groblje pripadalo. O tome nema povijesnih podataka. Osnovni oblik stećaka su niski sanduci i ploče, raznih veličina, ali prevladava najčešće niski sanduk dimenzija 1,5 (1,2) x 0,9 (0,5) m. Na mnogim spomenicima je gornja površina neobrađena, uglačana samo djelovanjem prirodnog faktora. Vertikalne stranice su djelomično oklesane. Većina primjeraka je amorfna, tj. odaje dojam da su prirodne gromade kamena postavljene kao nadgrobni spomenik. Poneki dugačak i širok sanduk, dimenzija 2 (1,7)x1,15 (1) m se ističe svojom veličinom, ali se ne izdvaja po obradi. Mnogi spomenici su utonuli u zemlju i obrasli su mahovinom. Ukrasa i natpisa nema.

---

¹ Riječju dobri u muslimanskom bosankom predanju se označavaju sveti ljudi, koji su imali posebna znanja.

Turbeta

Prema M. Mujezinoviću, u Večićima se nalazilo «jedno drveno turbe sa tri drvene kubure», i po predaji su «u njemu sahranjena trojica braće koji su uporedo išli i sva trojica poginuli» (Mujezinović, 1998, 33.). Međutim, uvidom u stanje na terenu, zatečena su ukupno tri turbeta, poredana skoro pravolinijski jedno naspram drugog.

Objekti su kroz povijest nekoliko puta stradali i uvijek su ih mještani naselja Večići obnavljali. U ratu u Bosni i Hercegovini 1992.– 1995. godine turbeta su u cjelini bila porušena i 1998./99. godine lokalno stanovništvo je saniralo turbeta. Prije toga su bila obnavljana pedesetih godina prošlog stoljeća, kada je krovni pokrov od crijepa zamijenjen limenim. Tim intervencijama se izgubio njihov autentični izgled i zamijenjen je i graditeljski materijal od koga su izvorno bila napravljena. Tako je umjesto čerpića upotrijebljena standardna opeka sa oblogom od cementne žbuke.

Sva tri turbeta su po izgledu vrlo slična i predstavljaju prizemne četvorne objekte pokriveno četverostrešnim krovom. Turbe na Trzanu je nešto drugačije od ostala dva jer sa prednje strane ima mali trijem širine 1,20 m. Krovna konstrukcija se oslanja na tri okrugla betonska stupa. Dimenzije turbeta su slične i njihova dužina iznosi 5,50x5,30 m. Debljine zidova iznose 27-30 cm.

Ulazi u turbeta se nalaze sa sjeverne strane. Unutra se nalazi po jedan kabur (nadgrobnik), s tim što se u prvom turbetu nalazi drveni kabur, dok je u ostala dva, grobno mjesto naglašeno bijelim kamenim zidićem debljine 12 cm. Uzglavlje je u ovom slučaju nešto uzdignutije i šire sa prostorom za paljenje svijeće. Dužina kabura iznosi 2,98 m, dok je širina 1,04 m.

3. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

oko 1950. godine, turbeta su obnovljena, krovni pokrov od crijepa zamijenjen limenim. Lokalno je stanovništvo vršilo intervencije.

1998/99. godine, lokalno stanovništvo je obnovilo turbeta porušena u ratu 1992.-1995. godine, bez projekta odobrenog od strane nadležnih institucija i bez nadzora službe zaštite. Upotrijebljeni su novi graditeljski materijali, zidovi su od standardne opeke u cementnoj žbuki.

2003. godine, u lipnju, stručni tim koji su sačinjavali suradnici Tajništva Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika BiH, izvršio je tehničko i foto snimanje lokaliteta, na temelju čega je sačinjena skica sa rasporedom nadgrobnih spomenika (Prilog).

4. Sadašnje stanje lokaliteta

Turbeta u Večićima su u dobrom graditeljskom stanju. Mnogim intervencijama, od kojih je posljednja bila 1998/99. godine, izgubljen je njihov autentični izgled, što se ne može reći za enterijer, odnosno položaj i izgled kabura ispod kojih su ukopani šehidi.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, usvojene na 4. sjednici Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, održanoj od 03. do 09. rujna, 2002. godine, Povjerenstvo je donijelo odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

B. Povijesna vrijednost

D. Čitljivost

D.II. Svjedočanstvo o povijesnim mijenama

E. Simbolička vrijednost

E. II Sakralna vrijednost

E. III. Tradicionalna vrijednost

- E.IV. Vežanost za rituale ili obrede
- E. V. Značaj za identitet skupine ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

- F.III. Objekt ili skupina objekata je dio cjeline ili područja

H. Jedinственost i reprezentativnost

- H.I. Jedinственost ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korišćena literatura

Tijekom vođenja postupka proglašenja graditeljske cjeline Nekropole stećaka Trzan sa turbetima u Večićima nacionalnim spomenikom, korišćena je sljedeća literatura:

- 1928. Skarić, Vladimir, *Trzan*. Glasnik Zemaljskog muzeja BiH, broj XL, Sarajevo, 1928., 127-133.
- 1965. Filipović, Milenko, *Tragovi staroslovenske (staroruske) trizne kod Južnih Slovena*. Radovi Naučnog društva BiH, knj. XXVI, Sarajevo, 1965.
- 1971. Belagić, Šefik, *Stećci, kataloško-topografski pregled*. Biblioteka "Kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine", Veselin Masleša, Sarajevo 1971.
- 1973. Muhamed, Hadžijahić, *Prilog Skarićevoj hipotezi o porijeklu stećaka*. Radovi Muzeja grada Zenice III, Zenica, 1973., 287-296.
- 1985. Monografija, Kotor-Varoš i Skender-Vakuf u NOB-u 1941. – 45., Kotor-Varoš, 1985.
- 1989. Kovačić, S. Anto, *Katolici u kotorvaroškom kraju*, Sarajevo, 1989., Pavo, *Srednjovjekovna župa Popovo*. Tribunija 7, Zavičajni muzej Trebinje, Trebinje, 1983., 61-79.
- 1998. Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga III, Sarajevo-Publishing, 1998.

Nositelj istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Mirzah Fočo, diplomirani inženjer arhitekture,
suradnik za graditeljske cjeline i kulturne krajolike
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnik u istraživanju i izradi Prijedloga odluke:

Lidija Fekeža, magistar arheologije,

vanjski suradnik Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika